

KÉSŐRÓMAI SÍRLELET CSOMÁRÓL

NÉMETH PÉTER GERGELY

Kiss Ernő (Mosdós, Kossuth u. 27.) 1988. október 25-én ép üvegpoharat, vastárgyat, vaskés két töredékét, üvegtöredékeket és embercsontot hozott be a kaposvári múzeumba.¹ A leletek egy nappal korábban kerültek elő Csomán, téglasírból. Szántás során találta a leleteket Hampoch József traktoros, aki erről nemcsak Kiss Ernőt értesítette, így a leletmentés során megállapíthattuk, hogy a sírt már a találáskor szétműtük, ezért a mellékletek sírban való elhelyezkedése hozzávetőleges (1. kép).² A sír mellett lévő földből vaskést, üvegtöredéket, embercsontokat és vakolatdarabokat gyűjtöttünk.

1. kép. A sír az előkerüléskor

A téglasírt Csoma községtől északkeletre, a már Tolna megyéhen tartozó Attala település határa közelében került elő, a nagykiterjedésű Nyúlházi-dűlő déli részén.

Az ÉK–DNy tájolású sír délkeleti részét sértette meg a traktor, az üvegpoharat Hampoch József elmondása szerint egy bottal piszkálta ki kb. a sír közepéből. A Kiss Ernő által beadott leletek és a kiszórt földből összegyűjtött tárgyak valószínűleg a sír délnyugati végéből kerültek elő. Ezt alátámasztja az, hogy a töredékes vaskéshez illő darabot megtaláltuk a sír délnyugati végében. A csontok eredeti helyzetét sem lehetett már rögzíteni, ugyanakkor koponyadarabokat az északkeleti részen találtunk, így a tájolás biztosnak tekinthető. A már említett vastárgyakon kívül a sír délnyugati vé-

gében egy újabb vaskést, vaskulcsot és néhány vas-töredéket találtunk. Üvegedény töredékei egy kicsit feljebb voltak, eredetileg a bal sípcsonthoz tájéka, vagy a két láb között lehettek (1–8. sz. melléklet).

A már említett üvegpohár mellett nagyjából a sír közepén további üvegedények töredékeit találtunk. Ugyaninnen csontkarperecek töredékei kerültek elő (9–13. sz. melléklet). A mellkas magasságában 20 db érmét gyűjtöttünk (14–33. sz. melléklet), míg a sír keleti sarkában arany fülbevalót találtunk. (33. sz. melléklet).

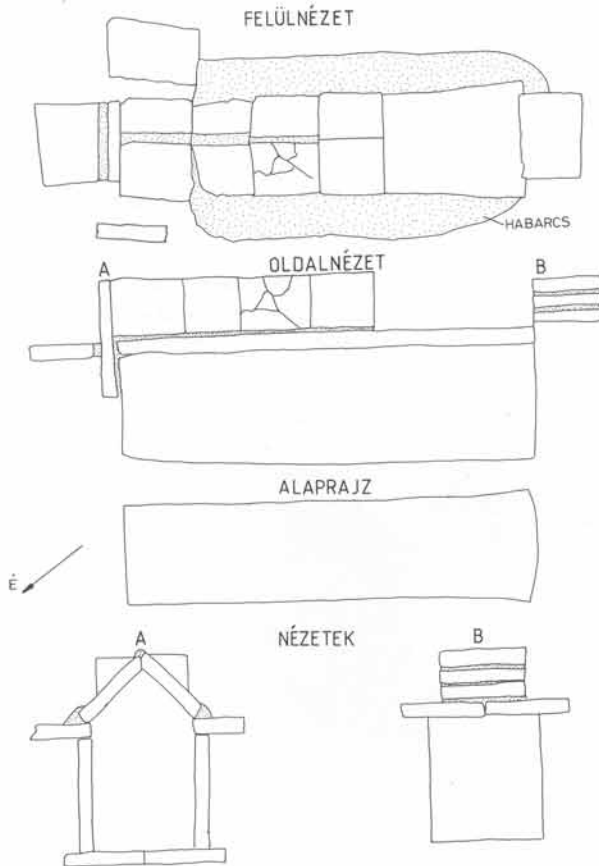
A téglalapalakú, délnyugati végén lekerekített sírgödör hossza 206 cm, szélessége 56 cm, mélysége a mostani felszíntől kb. 100 cm. A sír alját két sor téglalalkotta és a szélektől kissé beljebb álltak a függőleges téglák. Az alj egy kis részétől eltekintve a vakolás megmaradt és az oldalakon is folytatódott, festésnek nem volt nyoma. A sír felső részét 6–6 (eredetileg 8–8), habarcsba ágyazott téglalalkotta, csúcsukkal egymásnak döntve és a fent is erősen összehabarcsolva. A sír északkeleti végét egy hosszanti oldalára állított téglal zárta le, valószínűleg a sír másik végén is hasonló lehetett a lezárás. Ezen az oldalon három, habarccsal összeerősített téglal találtunk, talán a sír délnyugati lezárásnak biztosítására. A vörös színű téglal átlagos hossza 40 cm, szélességük 30 cm, vastagságuk 5–7 cm között váltakozott, a fedőként szolgáló téglakon is égetés előtti kör alakú, eltérő rajzlattal (2–4. kép).³

2. kép. A sír feltárás során

3 kép. A feltárt sír DNY felől

4. kép. A sír alaprajza, felülnézete és oldalnézetei. M: 1:20.

Mellékletek

1. Vastárgy töredéke

Körátmetszetű vastárgy, erősen korrodált, két darabra tört. H: 25 cm, V: 0,5 cm (5. kép 14).⁴

2 Vaskés

Egyenes hátú vaskés, négyzetátmetszetű nyéltüskéje gombban végződik. Töredékes, hegye letört. Tört. H: 27,3. A nyéltüske H: 8,2 cm. A penge Sz: 2,5 cm (5. kép 13.)

3. Vaskés töredékei

Egyenes hátú vaskés két összeillő darabja és a vaskés hegye. A nyéltüske hiányzik. Tör. H: 9,7 és 6,7 cm. A penge Sz: 2,7 cm. (5. kép 10.)

4. Vastöredék

Négyzetátmetszetű vastöredék. Esetleg a 3. sz. vaskés nyéltüskéjének töredéke. H: 4,1 cm, Sz.: 0,7 cm. (5. kép 9.)

5. Vaskulcs

A karika és az alsó zárórész vége töredékes. H: 5,9 cm, Sz: 2 cm. (5. kép. 15.)

6. Vastárgy töredékei

U-alakban meghajlított vastárgy (olló?) töredéke és vlsz. hozzátartozó, enyhén ívelt vastöredék. H: 6,5 és 4,9 cm, Sz: 1,5 cm. (5. kép 11–12.)

7 Vastöredék

Keskeny, enyhén ívelt vastöredék, talán a 6. sz. melléklethez tartozik. H: 2,8 cm, Sz: 0,6 cm. (5. kép 8.)

8. Üvegedény töredékei

Illatszeres üvegedény benyomott aljú töredéke és kisebb oldaltöredékek. Világoszöld. Fá: 3 cm, Tör. M: 1 cm. (5. kép 4.)

9. Üvegpohár

Féltojásalakú, ép üvegpohár, a perem alatt árkolással díszített, az oldalon két bemetszett árkolás fut körbe, alja enyhén benyomott. Világoszöld. Szá: 10,8 cm, Fá: 3,9 cm M: 11,3 cm. (5. kép 1. és 8. kép.)

10. Üvegkorsó töredékei

Az ovális formájú edény pereme alatt borda fut körbe, a nyak bordázott. A felső rész nagyobb részét lehetett összeállítani, nagyobb töredék maradt meg a fülből és a benyomott aljból. Világoszöld. Szá: 6 cm. (5. kép 2.)

11. Töredékes üvegedény

Orsóalakú olajos üveg fehér és lilásbordó töredékei, alja és felsőrésze, valamint az edényttest több töredéke. Szá: 1,9 cm (5. kép 7.)

12. Üvegedény töredékei

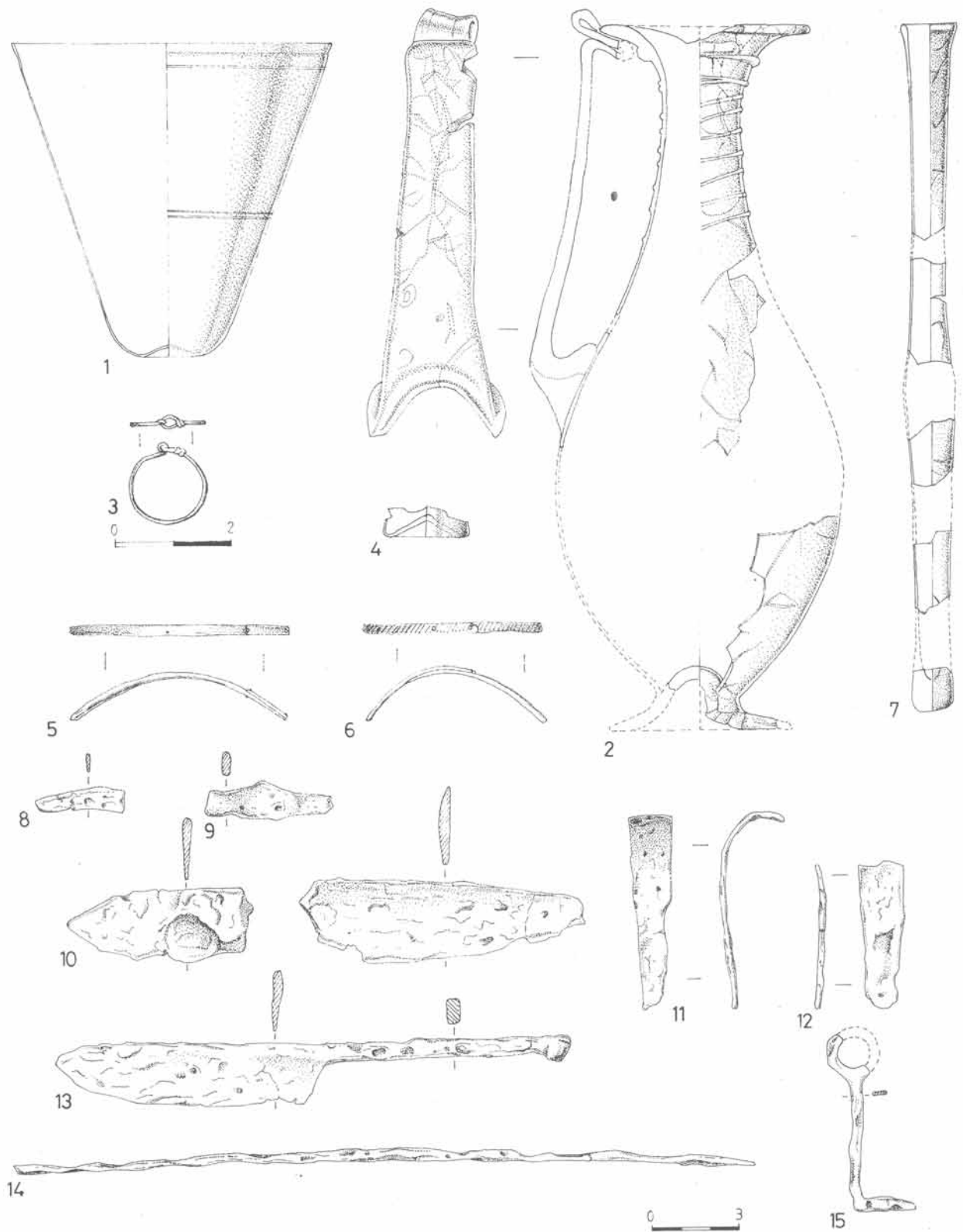
Egy, esetleg két edény zöld és fehér színű jellegtelen töredékei.

13. Csontkarperec

Csontkarperec egy nagyobb és több kisebb töredéke. Ferdén rovátkolt díszítéssel, bronzszegecsekkel összeerősítve. Tör. H: 7,5 cm, SZ. 0,3 cm. (5. kép. 6.)

14. Csontkarperec

Csontkarperec egy nagyobb és néhány kisebb töredéke, bronzszegecsekkel összeerősítve. Díszítetlen. Tör. H: 6,1 cm, SZ: 0,3 cm. (5. kép 5.)

5. kép. A sír mellékletei 1-2. és 4-15.: M: 1-2., 3.: M: 1:1

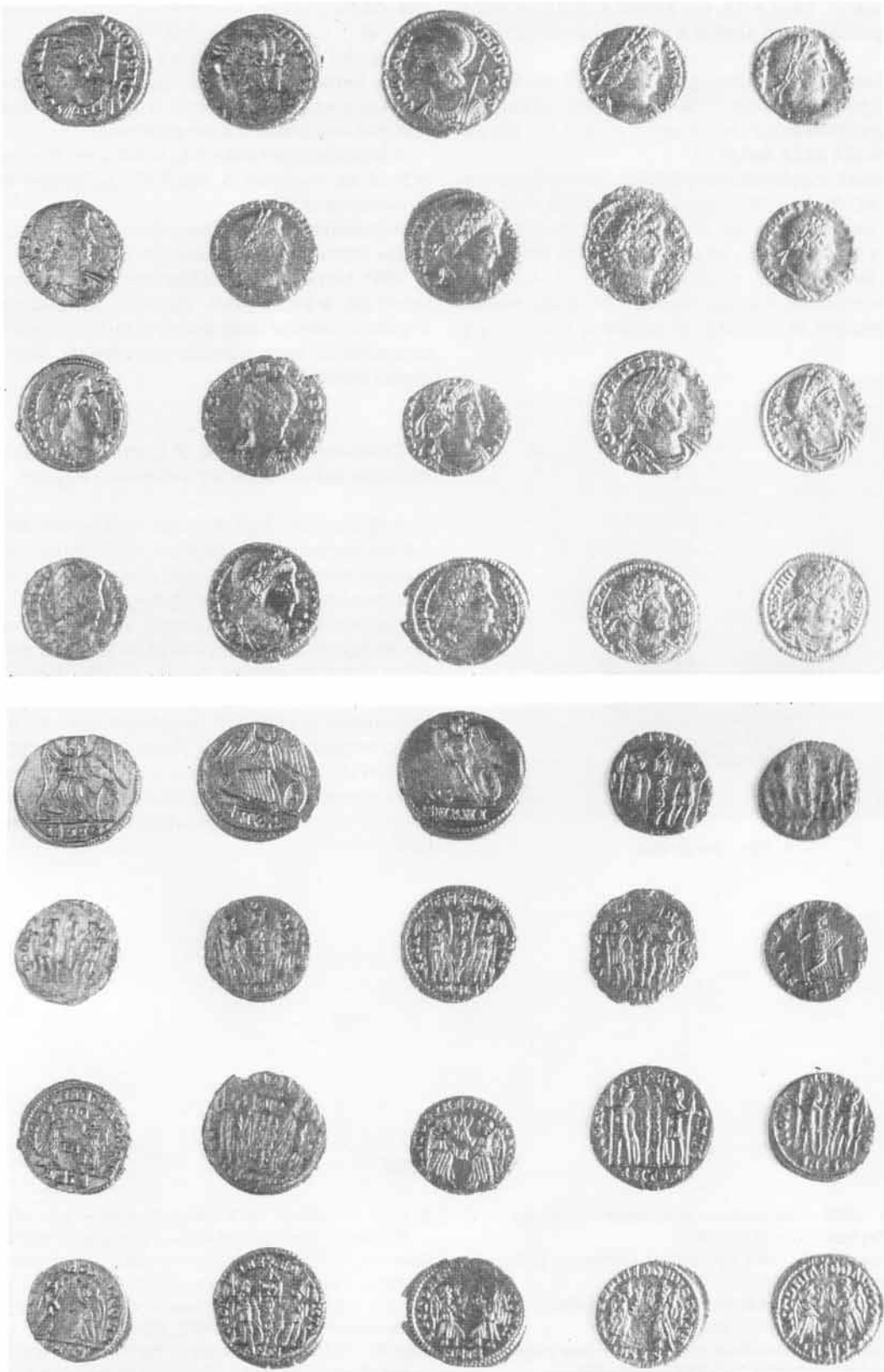
15. Bronzérme⁵
Constantinopolis N-T Heraclea 330–333
RIC 125 Ae 3 •SMHΔ•
16. Bronzérme
Constantinopolis N-T Kyzikos 331, 333–334
RIC 92 Ae 3 SMHA
17. Bronzérme
Constantinopolis N-T Antiochia 330–333, 335–337
RIC 92 és 114 Ae 3 SMANI
18. Bronzérme
I. Constantinus
CONSTAN-TINUS AUG 335–337 COH 244 Ae 4
Gloria 1 jelvényes típus ?
19. Bronzérme
I. Constantinus
CONSTANTI-NUS MAX AUG 335–337 LRBC 1261 Ae 4
Gloria 1 jelvényes típus SMKTI
20. Bronzérme
II. Constantius
CONSTAN-TIUS AUG Heraclae 337–341 LRBC 948 Ae 4
Gloria 1 jelvényes típus SMKTI
21. Bronzérme
II. Constantius
FL IUL CONSTANTIUS NOBC Constantinopolis 335–337 LRBC 1028 Ae 4
Gloria 1 jelvényes típus CONST
22. Bronzérme
II. Constantius
CONSTANTI-US PF AUG Siscia 337–341 LRBC 782 Ae 4 P
- Gloria 1 jelvényes típus •ΔSIS•
23. Bronzérme
II. Constantius
CONSTAN-TIUS AUG Nikomedia 337–341 LRBC 1136 Ae4
Gloria 1 jelvényes típus SMNTI
24. Bronzérme
II. Constantius
DN FL CONSTANTIUS AUG Roma 337–341 LRBC 598 Ae 4
Securitas típus R*...
25. Bronzérme
II. Constantius
CONSTATI-US PF AUG Siscia 341–346 LRBC 799 Ae 4 HR
- V D típus •ΔSIS
26. Bronzérme
Constans
FL CONSTAS (sic!) *NOB CAES* Constantinopolis 333–335 RIC 83 Ae 3
Gloria 2 jelvényes típus •CONSIΔ•
27. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Aquileai 341–346 LRBC 706 Ae 4 A
- V D típus ?
28. Bronzérme
Constans
CONSTANS NOB CAES Thessalonica 335–337 RIC 201, 225 Ae 3
Gloria 2 jelvényes típus SMTΔ
29. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Thessalonica 337–341 LRBC 856 Ae 4
Gloria 1 jelvényes típus SMTΔ
30. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Thessalonica 341–346 LRBC 860 Ae 4
V D típus SMTSI
31. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Siscia 337–341 LRBC 781 Ae 4 P
- Gloria 1 jelvényes típus ΔSIS
32. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Siscia 341–346 LRBC 791 Ae 4 ?
- V D típus ASIS
33. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Siscia 341–346 LRBC 793 Ae 4
V D típus •ASIS•
34. Bronzérme
Constans
CONSTAN-S PF AUG Siscia 341–346 LRBC 793 Ae 4
V D típus •ASIS•
35. Arany fülbevaló
Az ép fülbevaló testére egy, illetve kétszeres csavarodással hajlították az aranyhuzalt. Á: 1,2 cm, súlya: 0,6140 gramm. (5. kép 3. és 6. kép.)

6. kép. Aranyfülbevaló

A leletanyag keltezése:

Az üvegpohár (5. kép 1. és 8. kép) megfelelője a ságvári temető 249. sírjában került elő.⁶ Hasonló darab ismert Brigetioból.⁷ A poharat a 4. század 2. felére keltezhetjük.⁸ Az üvegekorsóhoz (5. kép 2.) hasonló, de zömökebb darab a ságvári temető 31. sírjában került elő,⁹ szintén a 4. század 2. felére keltezhető.¹⁰ Az orsóformájú olajosüveg (5. kép 7.) a megmaradt töredékek alapján a ságvári 63. sírban előkerült példányhoz hasonló lehetett, a szájkiképzés itt is egyetlen.¹¹ Az olajosüveget Barkóczy László a 4. sz. utolsó harmadába keltezi.¹² Az illatszeres üveg töredékének (5. kép 4.) pontos datálása nem lehetséges.

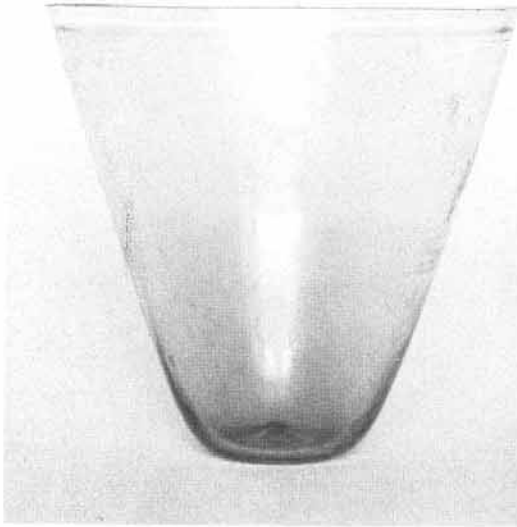

7. kép. Bronzermék

Az érmék (7. kép) a 19. sz. kopott érmétől eltekintve jó állapotúak, nem sokkal a verés után kerülhettek a sírba.

A csomai sír arany fülbevalója (5. kép 3. és 6. kép) Lányi 1. típusba tartozik.¹³ A ságvári 95. sírban hasonló aranyfülbevalópár került elő,¹⁴ melyet Sz. Burger Alice 346–375 közé keltez.¹⁵

A vaskések megfelelőit megtaláljuk későrómai sírokban. A 2. sz. (5. kép 13.) vaskéshez hasonló darab az intercisai temető 1039. és 1141. sírjában került elő.¹⁶ A 3. sz. vaskéshez (5. kép 10.) hasonló darab az intercisai temető 1112. sírjához tartozott.¹⁷ A vaskéseket a későrómai korban rendszerint a láb mellett kívülről helyezik el,¹⁸ a csomai sírban is feltehetőleg

8. kép. Üveg pohár

hasonló helyzetben lehettek. Az 1. sz. melléklethez (5. kép 14.) hasonló tárgyak jellemző mellékletei a későrómai sírokban.¹⁹ Ezek a vastárgyak szintén a lábnaál kerülnek elő a gazdagabb mellékletű ői sírok leletegyütteseiben.²⁰ A többi fémlelelek pontosabb kronológiai besorolásra nem alkalmas.

A bronzszegecsekkel összeerősített csonkaperecek (13–14. sz. melléklet, 5. kép 5–6.) jellegzetes későrómai sírmellékletek.²¹

A közöltek alapján a temetkezésre a 4. század harmadik harmadában kerülhetett sor.

1991-ben a lelőhely helyszínelésekor újabb lelet nem került elő, a sír helyétől északra, kb. 300 méterre 2–3. századi telepre utaló leleteket találunk: festett edénytöredékeket, terra sigillata töredékeket, malomkő nagyobb darabját.²²

K. Zoffmann Zsuzsanna: A Csoma–Nyúlházi dűlő lelőhelyen feltárt római sír embertani anyaga.

A téglasírban egy maturus korban meghalt nő került eltemetésre. A múzeumban tárolt embertani anyag igen hiányos, az igen rossz megtartású koponyának csak néhány töredéke került megmentésre, s így a szokásos morfológiai és metrikus vizsgálatot nem lehetett elvégezni. A vázcsontok közül egyedül mérhető bal oldali humerus alapján (Martin 1.: 306, Martin 2.: 301) a számított testmagasság Pearson szerint 156, Manouvrier szerint 158, míg Bach szerint 163 cm, tehát a nagyközepes-nagy kategóriákba tartozó. A bal oldalon látható gyenge cribra orbitalia mellett (a jobb oldali szemüreg nem őrződött meg) más kóros elváltozásra utaló nyom a csontokon nem volt megfigyelhető.

IRODALOM

- Barkóczi L. 1988: Pannonische Glasfunde in Ungarn. *Studia Archeologica* IX (1988).
- A. SZ. Burger 1966: The Late Roman Cemetery at Ságvár. *ActaArchHung* XVIII (1966) 99–234.
- A. SZ. Burger 1968: Későrómai sírok Halimbán. *Folia Archaeologica* XIX (1968), 87–98.
- A. SZ. Burger 1977: Későrómai sírok Mucsfa–Szárászpustán. *Archaeológiai Értesítő* 104 (1977) 189–203.
- A. SZ. Burger 1979: Der Spätromische Gräberfeld von Somogyzil. *Fontes Archaeologici Hungariae* (1979).
- B. Vágó E.–Bóna I. 1976: Die Gräberfelder von Intercisa. Der Spätromische Südostfriedhof. Budapest, 1976.
- Dombay J. 1957: Későrómai temetők Baranyában. *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* (1957) 181–330.
- Lányi V. 1972: Die spätantiken Gräberfelder in Pannonien. *ActaArchHung* XXIV (1972) 53–213.
- Sági K. 1973: Római téglasír Balatonberényben és öke-resztény kapcsolatai, Somogyi Múzeumok Közleményei 1 (1973) 289–297.

JEGYZETEK

- 1 A lelet beadását és a leletmentés során nyújtott segítséget Kiss Ernőnek ezúton is köszönjük.
- 2 Németh Péter Gergely leletmentése 1988. október 25. Régészeti Füzetek 42. (1991) 33.
- 3 A leletek leltári száma: R. 93. 3. 1–33.
- 4 A mellékletek leírásánál használt rövidítések:
 H: hosszúság
 SZ.: szélesség
 Szá: szájátmérő
 Fá: fenékátmérő
 Á: átmérő
 M: magasság
 Tör.: töredék
 V: vastagság
- 5 Az érmék meghatározásáért B. Sey Katalinnak tartozom köszönettel. Az érmék a 7. ábrán a leírás sorrendjében szerepelnek.
- 6 *Burger* 1966, 124. és 124. kép 249/2.
- 7 *Barkóczy* 1988, X. tábla 106.
- 8 *Barkóczy* 1988, 84.
- 9 *Burger* 1966, 103 és 96. kép 31/3.
- 10 *Barkóczy* 1988, 192–193.
- 11 *Burger* 1966, 106 és 98. kép 63/3.
- 12 *Barkóczy* 1988, 129.
- 13 *Lányi* 1972, 88. és 91.
- 14 *Burger* 1966, 108 és 100. kép 95/1–2.
- 15 Uo. 146.
16. *B. Vágó-Bóna* 1976, 60. és 15. t. 1039/1., illetve 86. és 20. t. 1141/1.
- 17 Uo. 77. és 19. t. 1112/3.
- 18 *Burger* 1977, 202. és 39. jegyzet. Rendszerint csak vaskés tartozik egy sírhoz. A valószínűleg nem bennszülött lakosság sírjait őrző zengővárkonyi II. temető több férfi-sírjában részben hasonló típusú vaskések párosával szerepelnek. *Dombay* 1957, 189 és III. t. 2 (2. sír), 193–194. és III. t. 22. (3. sír) 195–197. és VII. t. 4. és 5. (4. sír), 214. és XIX. t. 8–9. (17. sír).
- 19 A somogyszili temetőben például 43 darab ismert. *Burger* 1979, 74. IV.a index 117–141. tétel.
- 20 *Burger* 1968, 94. A csomai sír töredékes tárgya esetleg a Dombay János által leírt női vas házieszköz lehetett. *Dombay* 1957, 289–290. Ezt az eszközt Sági Károly rekonstruálta kéziguzsalyként. Sági 1973, 292–294.
- 21 A somogyszili temetőben pl. 47 darab került elő. *Burger* 1979, 13.
- 22 *Németh Péter Gergely* terepbejárása 1991. március 26. A tárgyfotókat Gözsy Gáborné, tárgyrajzokat Nyári Zsolt, a sírrajzot Tálos János készítette. Mindannyiuk munkáját ezúton is köszönöm. A sírfelvételek a szerző munkája. A dolgozat elkészítéséhez nyújtott segítségért Horváth Lászlónak és Csizmadia Gábornak tartozom köszönettel.

GERGELY PÉTER NÉMETH: LATE ROMAN GRAVE FIND FROM CSOMA

Resume

The rich furnished – but devastated by finders – Late Roman skeletal brick grave was found in 1988. The northwest-southeastern oriented grave was rough casted, there was no sign of painting. The arrangement of the grave furniture is estimative. By the leg of the skeleton there were fractional and intact knife, rod, key made of iron and also iron fractional and fragments of a glass vessel by the skin bone or between the two legs (appendix 1–8). An unbroken glass, fragments of a glass jug, of a container for oil and some fragments of one or two glass vessels were found at the center of the grave (appendix 9–12). At

the level of the chest there were 20 bronze coing (appendix 13–33). A gold earring turned up at the area of the skull (appendix 34).

The coing – almost in mint condition – were made between 331–346. A. D., and the glass vessels in the second half of 4th century A. D., therefore the memorial service must have happened in the third tertiary period of 4th century A. D. relying upon these findings.

During the later survey of the area further findings did not turn up, but a settlement from 2nd–3rd century A. D. was found to the north of the findspot.

PÉTER GERGELY NÉMETH: SPÄTRÖMISCHER GRABFUND AUS CSOMA

Zusammenfassung

Das an Gegenständen reiche, aber von den Aufdeckern zerstörte spätrömische Ziegelgrab mit Skelett kam im Jahre 1988 zum Vorschein. Das Grab mit Nordwesten – Südosten – Orientierung war verputzt, es wurde keine Bemalungsspur gefunden. Die Gegenstände befinden sich beiläufig. Es wurde neben dem Skelettsbein abgebrochene und unversehrte Eisenmesser, –Spindelschaft, –schlüssel, –reste und in der Höhe des linken Schienbeines oder zwischen den zwei Beinen Reste Glasgefäßes (Gegenstand Nr. 1–8) gefunden. In der Mitte des Grabes kamen ein unversehrtes Trinkglas, Reste einer Glasflasche und eines Ölgefäßes und einige Reste noch eines oder von zwei Glasgefäßes zum Vorschein. (Gegenstand Nr. 9–

12). In der Höhe des Brustkorbes wurden 20 Bronzemünzen (Gegenstand Nr. 13–33) gefunden. Bei dem Schädel kam ein Goldohrring zum Vorschein. (Gegenstand Nr. 34)

Die fast neuglänzenden Münzen wurden wahrscheinlich zwischen den Jahren 331 und 346, die Glasgefäße in der zweiten Hälfte des IV. Jahrhunderts n. Ch. hergestellt. Nach diesen Angaben konnten die Bestattungen im dritten Drittel des IV. Jahrhunderts n. Ch. stattgefunden werden.

Während der weiteren Geländebegehungen kamen keine weiteren Funde zum Vorschein. Nördlich von der Fundstelle wurde auf eine Siedlung aus den II–III. Jahrhunderten gestoßen.